

Klasszikus héber nyelv 4.: Szintaxis

BBN-HEB11-204

Koltai Kornélia, Biró Tamás

2019. szeptember 25.

Ismétlés a mai órára

Az elsőéves anyagból

- Melléknevek és névmások
- Főnevek és előjárók ragozása

Ismétlés az október 2-i órára

Az elsőéves anyagból

- Melléknevek és névmások
- Főnevek és előjárók ragozása

Ismétlés az október 16-i órára

Az elsőéves anyagból

- Névelő és kérdőszó
- Klitikumként kapcsolódó előjárók és kötőszó
- a-directivus
- Bármilyen más, ami nem ige

Témaválasztás házi dolgozatra

A mai órára: olvasandó + házi feladat

- Utóolvasás:
 - Korábbiak
 - Prezentáció 2.
 - Előzetes 2. (nem kell a feladatot megoldani, de gondolkodjanak el rajta).
 - Jegyzet 2.

- Előolvasás és feladat:
 - Kérdés az eddigiekkel kapcsolatban?
 - Előzetes tananyag és feladat 3.

Van kérdésük?

Feladat a mai órára

A feladat

A csoporttársaival közösen válasszanak ki egy bibliai szövegrészletet (szemelvényt), amelyet szöveg-olvasáson lehetőleg már feldolgoztak. Legyen legalább 14-16 bibliai vers terjedelmű.

Keressenek ebben a szövegben minél több (legalább 8-10) főnévi csoportot, és vizsgálják meg azt minél több szempontból:

- (1) Egyértelmű számukra, hogy mi számít egy főnévi csoportnak? Mi alapján döntöttek?
- (2) Találnak példát arra, hogy egy főnévi csoport belsejében egy kisebb főnévi csoport található?
- (3) Eldönthető, hogy mi a főnévi csoport „alaptagja” (feje)? Mindig van ilyen?
- (4) Mit tartalmaz még a főnévi csoport az alaptagján kívül?
- (5) Milyen funkció(k)ban találkoztak melléknévvel a főnévi csoportokon belül? (Vagy azokon kívül?)
- (6) Milyen funkció(k)ban találkoztak névelővel a főnévi csoportokon belül? (Vagy azokon kívül?)
- (7) Milyen további érdekességeket fedeztek még fel?

Készítsenek elő egy 5 perc terjedelmű **kiselőadást**, amelyen a csoport tagjai bemutatják, hogy mit figyeltek meg a **szórend és egyeztetés** terén a vizsgált szemelvényben.

A feladatokat a csoporttársaival közösen oldják meg: ha lehet, személyesen (ha nem, akkor emailben vagy chatben). *Nincsen jó és rossz válasz*, az pedig különösen hasznos, ha társaival eltérő véleményeket képviselnek. Azt, hogy mire jutottak, órán fogjuk megvitatni.

Az eddigiek összefoglalása

Lexikon + nyelvtan ... + ... pragmatika

Egy mondat pontos jelentésének a megfejtéséhez
a szavak primer jelentésén és a primer nyelvtanon kívül általában

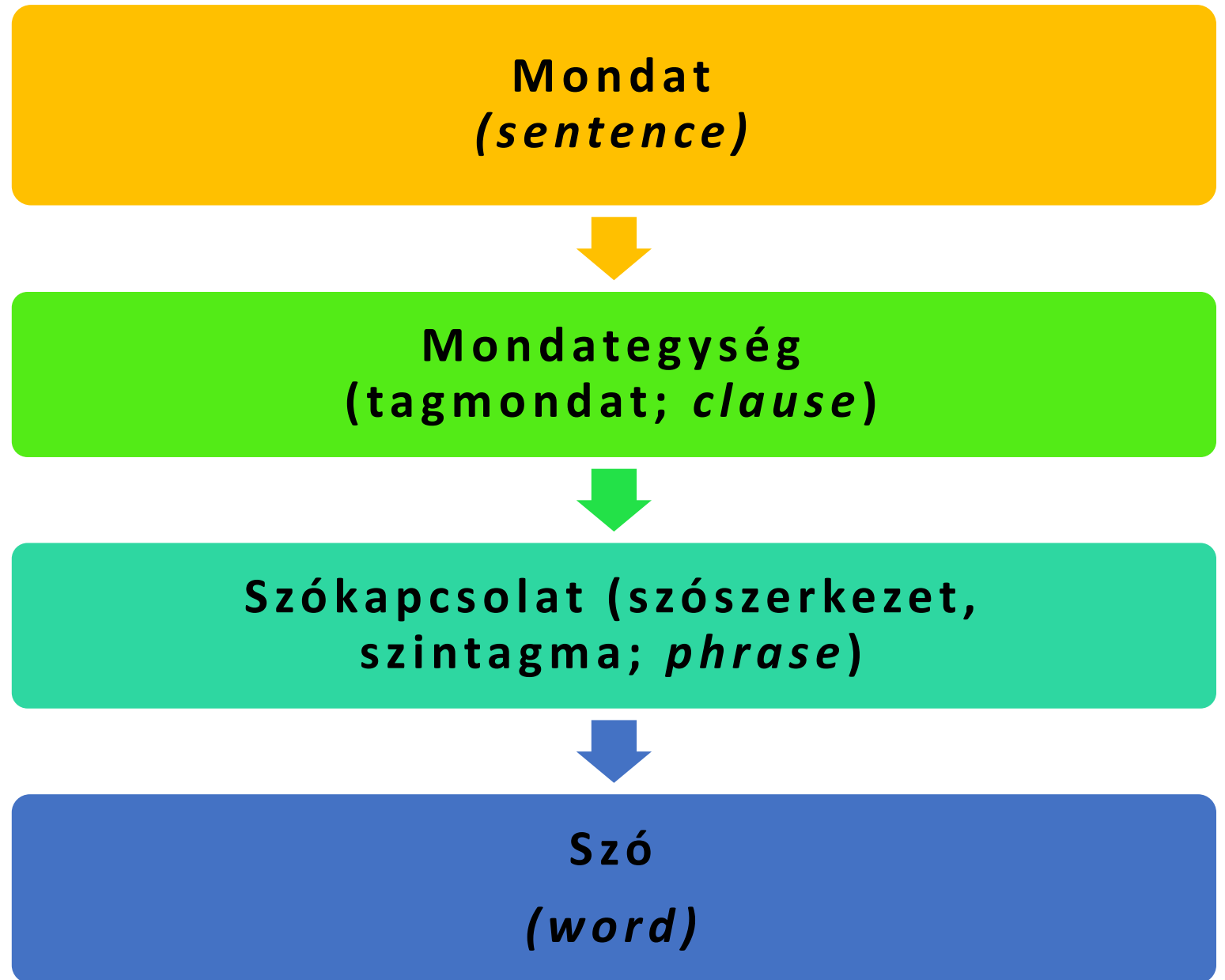
atomi jelentések

*a jelentések
kombinálásának a szabályai*

- ❑ a beszédhelyzet, kontextus ismerete,
- ❑ és a világra vonatkozó általános ismeretek

is szükségesek.

A szintaxis
szerveződési
szintjei

A főnévi csoport (NP = noun phrase)

- Olyan szószerkezet (*phrase*), amely körülbelül egy főnév funkcióját tölti be a mondatban:
pl. alany, tárgy, birtokos, prepozíciós szerkezetben (PP) a prepozíció tárgya, stb.
- Például egy tulajdonnév.
- Például egy jelzős szerkezet.
- Például egy birtokos szerkezet.
- Például egy mellékmondatral módosított főnév.

A szófajokról és a nyelv szintjeiről...

... avagy „mi az ige”?

... avagy mit utáltam az iskolai nyelvtanórákon?

Általános iskolában azt tanultam, hogy

- „Az ige cselekvést, történést, létezést kifejező szófaj”.
 - Az igenevek (főnévi igenév, melléknévi igenév, határozói igenév) önálló szófaj.
- ➔ Akkor most ige-e: *táncolni, táncolva, tánc, táncolás?*

Szófajok a **nyelvi szintek szerint**: az ige...

- Szemantika: cselekvést, történést, létezést fejez ki.
- Szintaxis: a mondatban az állítmányi szerepet tölti be.
- Morfológia:
 - Inflexiós (ragozási) morfológia: **igeragozási paradigma (konjugáció)** szerint:
 - Idő, mód, szám, személy (és nem, stb.) szerinti paradigmába rendeződik.
 - Ezen paradigma részei a *non-finit* alakok is (igenevek, stb.).
 - Derivációs (képzési) morfológia és szóösszetétel: „igeként” viselkedik.
(Például ige → ige képzők vs. ige → főnév képzők vs. főnév → főnév képzők vs. főnév → ige képzők.)

Morfológia, szintaxis, szemantika

- Ige: „cselekvést, történést, létezést kifejező szófaj”.
 - Ez szemantikai meghatározás, de a szemantika ritkán hivatkozik szófajokra!
 - Szintaxis: azon szavak halmaza, melyek a mondat (igei) állítmányi pozícióját betölthetik.
 - Morfológia: azon szavak halmaza, amelyeket az igei paradigma szerint ragozunk (tehát nem, szám, személy, idő, aspektus, stb. szerint – részletek nyelvenként változhatnak).

Kicsit körkörös meghatározások, de folyamatos approximációval konzisztens rendszer jön létre, amit nyelvészetnek nevezünk.

Szófajok a **nyelvi szintek szerint**: a főnév...

- Szemantika:
 - ???
 - Konkrét vagy elvont, élő vagy élettelen, stb.
- Szintaxis:
 - A mondatban az alany, a tárgy, a birtokos, stb. szerepét töltheti be.
- Morfológia:
 - Inflexiós (ragozási) morfológia: **főnévragozási paradigma** (*deklináció*) szerint.
 - Derivációs (képzési) morfológia és szóösszetétel: „főnévként” viselkedik.
(Például ige → ige képzők vs. ige → főnév képzők vs. főnév → főnév képzők vs. főnév → ige képzők.)

Morfológia, szintaxis, szemantika

Kicsit körkörös meghatározások, de folyamatos approximációval konzisztens rendszer jön létre, amit nyelvészetnek nevezünk.

- Tárgy: „az a mondatrész, amely azt nevezi meg, akire vagy amire az ige által kifejezett cselekvés irányul”.
- Ez szemantikai meghatározás, de a szemantika ritkán hivatkozik szófajokra!
- Szintaxis: az igétől függő mondattani pozíció, amelyet főnevek és főnévi szószerkezetek (de nem prepozíciós szerkezetek) tölthetnek be. Például SVO nyelvekben az ige utáni pozíció.
- Morfo-szintaxis: az ige azon kötelező vonzata, amely tárgyesetet kap (pl. magyar *-t*, proto-sémi *-a -*, névmások esetén *him*, אֹתוֹ, héber határozott főnév esetén אֶת prepozíció, stb.).

Budapestre utazom. — az ige által kifejezett cselekvés Budapestre irányul, nem?

Tanulság és figyelmeztetés

- Szintaxis: mely szófajok milyen szerepet töltenek be a mondatban?
- A félév során három szint keveredni fog:
 - Morfológia (alaktan)

Például: *-ti, -ta, -t, ∅, -a, -nu, -tem, -ten, -u* szuffixumot kap.
 - Szintaxis (mondattan)

Például: *az igei állítmány szerepét tölti be, alaphelyzetben a mondat elejére kerül, az alannyal egyezik nemben, számban és személyben.*
 - Szemantika (jelentéstan)

Például: *befejezett (leggyakrabban múlt idejű) cselekvést fejez ki.*

Tanulság:

*Egy-egy nyelvi jelenség meghatározása, vizsgálata során
érdemes különválasztani az egyes nyelvi szinteket.*

És még két példa, ami hasznos lesz:

A nyelvi szintek szerint: a főnév határozottsága...

- Szemantika:
 - Egy bizonyos entitást jelöl a világban, nem az entitások egy osztályát, vagy ezen osztály egy meghatározatlan elemét.
- Szintaxis:
 - A mondatban határozott főnévként viselkedik:
pl. héberben egyeztetés melléknévvel, tárgyként $\text{לְ} \underline{\text{nota accusativi}}$...
- Morfo-szintaxis:
 - Határozott névelőt (magy. *a*, ang. *the*), határozott klitikumot (héb. *ha-*) vagy határozott végződést (arámi *-a*, svéd *-et*) kap.

A nyelvi szintek szerint:

kettes szám (*dualis*) a héberben...

- Szemantika:
 - Valamiből kettőt jelöl (pl. יומים). Vagy többet, ami leggyakrabban kettő (ימים).
 - Akárcsak bármely nyelvben: ettől még nem lenne önálló nyelvtani kategória.
- Szintaxis:
 - A mondatban többes számként viselkedik: egyeztetés melléknévvel, igével...
 - Tehát nincs értelme önálló dualisról beszélni (hanem a pluralis rendhagyó formája).
- Morfológia:
 - Jellegzetes végződés: *-ajim*, penultima hangsúllyal.
 - Tehát van értelme önálló dualisról beszélni.

Tanulság és figyelmeztetés

- Szintaxis: mely szófajok milyen szerepet töltenek be a mondatban?
- A félév során három szint keveredni fog:
 - Morfológia (alaktan)
 - Szintaxis (mondattan)
 - Szemantika (jelentéstan)
- A három összekapcsolódik, enélkül nem jutunk el a szavaktól a szövegig.
- Sok nyelvten (így a tankönyvünk is) összemossák őket.
- Tudatosítsuk a különbséget, mielőtt a kölcsönhatásukat vizsgáljuk.

Arnold and Choi (2003), p. 1.

szerezőink és célközönségük célja

At the heart of biblical interpretation is the need to read the Bible's *syntax*, that is, to study the way words, phrases, clauses, and sentences relate to one another in order to create meaning.

Arnold and Choi (2003), p. 1.

At the heart of biblical interpretation is the need to read the Bible's

syntax, that is, to study the way words, phrases, clauses, and sentences

szavak, szókapcsolatok, mondategységek és mondatok

relate to one another in order to create meaning.

A nyelv szintjei

szemantika

Forma és funkció/jelentés

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika)

Hogy eljussunk a szavak alakjától a szöveg jelentéséig:

- Adott forma, például

- előjáró nélküli főnév
- constructus-os szerkezet
- perfectumban álló ige

milyen jelentéseket fejezhet ki?

- Adott jelentést, funkciót, például

- megszólítást
- birtokviszonyt
- jövő időt

milyen formák fejezhetnek ki?

néhány forma
(formák diszkrét halmaza)

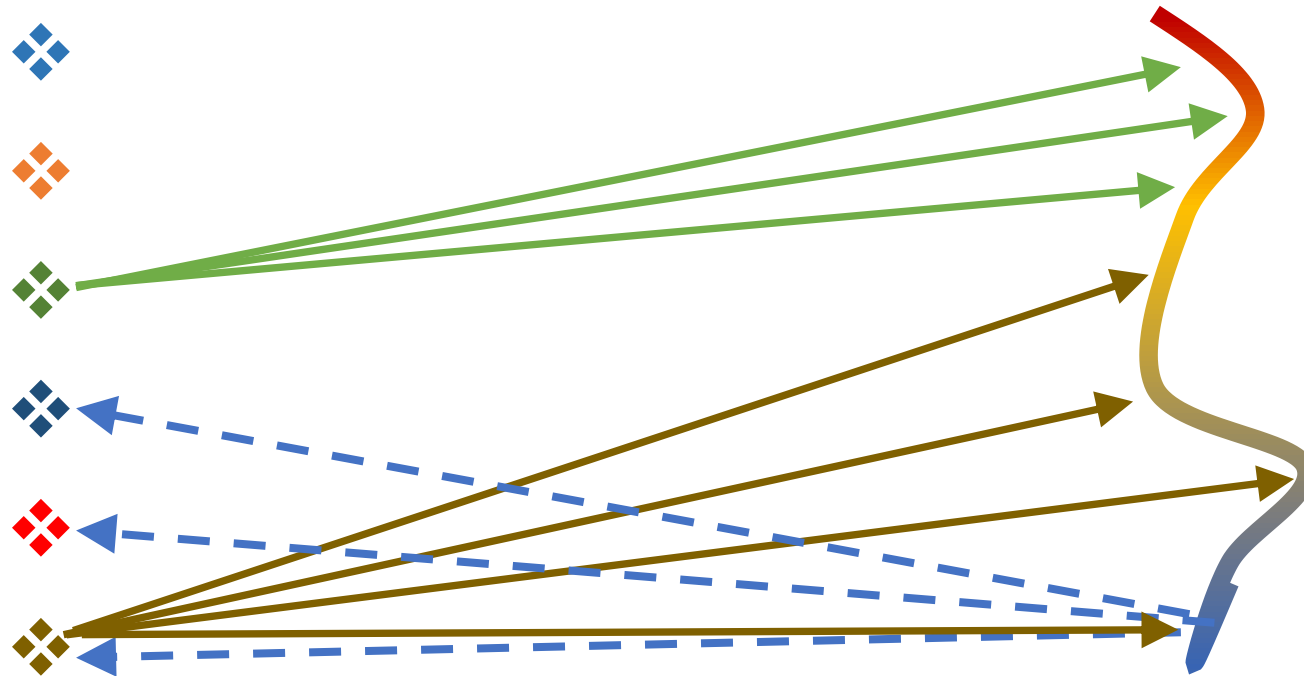
a lehetséges jelentések
folytonos spektruma

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetik ki?

Nyelvi jel = jelölő/jeltest + jelentés

Forma

Jelentés

Fonológia: *fonéma*

Lexikon → *morféma*

Morfológia: *szó*

Szintaxis: *szó,*
szószerkezet,
mondategység, mondat

Szószemantika:

morféma jelentése

Kompozicionális szemantika:

szó jelentése,
szószerkezet jelentése,
mondategység, mondat jelentése

*atomi elemek
jelentése*

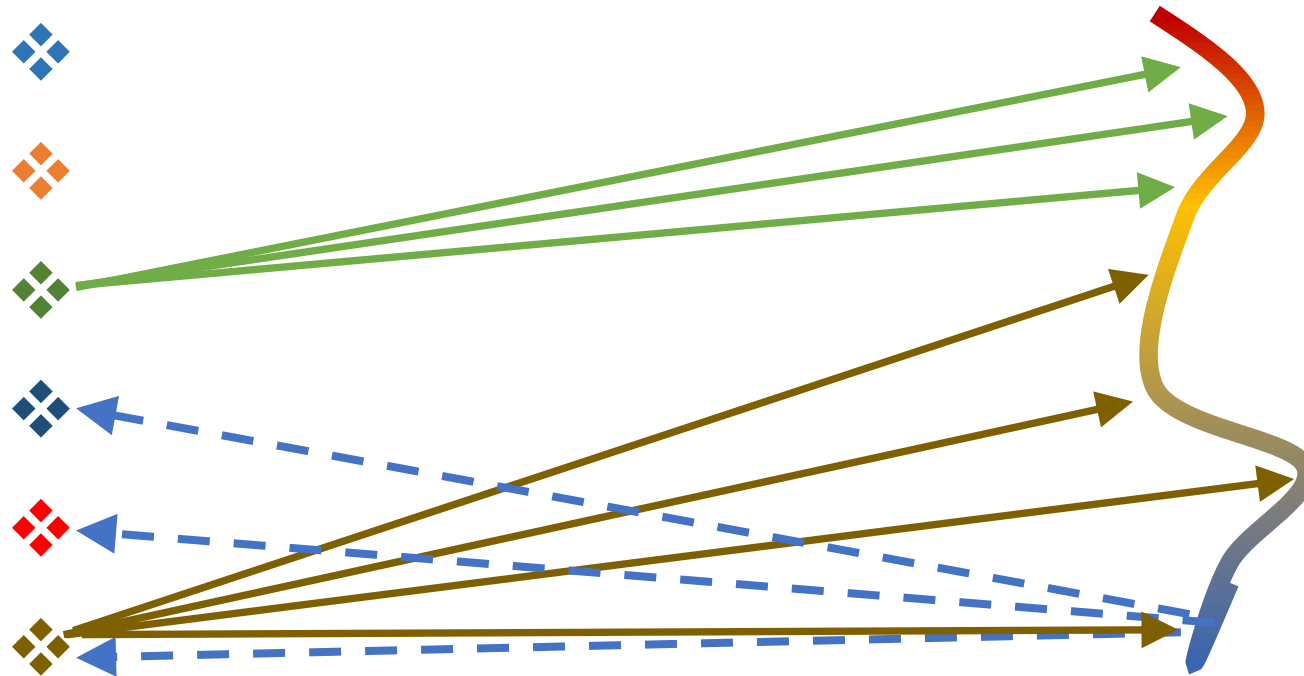
*nagyobb egység
jelentése az összetevők
jelentéséből*

A birtoklás kifejezése és
a birtokos szerkezet

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetik ki?

Következő órára: olvasandó + házi feladat

- Utóolvasás:
 - Eddigiek
- Előolvasás:
 - Arnold & Choi 2.3 (genitive)
 - Szika-Tira Klaudia körbeküldendő fejezete.
- Feladat:
 - Válasszanak ki egy (már olvasott) bibliai fejezetet, mindenki mást és mást.
 - Abból gyűjtsenek össze 15 constructusos szerkezetet.
 - Ezeket a példákat kategorizálják Tira Klaudia, ill. Arnold & Choi kategóriái szerint.

A főnévragozásról
és a sémi nyelvekről

A magyar esetrendszer

*Nominativus, accusativus, illativus,
inessivus, elativus, sublativus,
superessivus, delativus, allativus,
adessivus, ablativus, dativus,
instrumentalis, translativus,
causalis-finalis, essivus, terminativus,
distributivus, temporalis,
distributiv-temporalis, sociativus,
locativus...*

https://lh6.googleusercontent.com/u__edOq7Ap0/TW4_gmVdc8I/AAAAAAAAAdA/sJJChK0KVh0/s1600/fonevek_ragrendszer.jpg

The Hungarian case system

Grammatical cases

nominative — *no ending; marks the subject*

accusative -t *marks the direct object*

Locative cases

illative -ba/-be into

inessive -ban/-ben in

elative -ból/-ből out of, out from

sublative -ra/-re onto

superessive (-o/-e/-ö)-n on, at

delative -ról/-ről off, from, about

allative -hoz/-hez/-höz toward

adessive -nál/-nél near, at

ablative -tól/-től (away) from

Oblique cases

dative -nak/-nek to, for

instrumental -val/-vel with

translative -vá/-vé (turning) into

causal-final -ért for the purpose of

essive-formal -ként as

terminative -ig until, up to

distributive (-o/-a/-e/-ö)
-nként per, each

Less productive cases

temporal -kor at (plus time expression)

distributive-temporal (-o/-e/-ö)-nta per, every (plus time expression)

sociative (-o/-a/-e/-ö/)
-stul/-stül (together) with

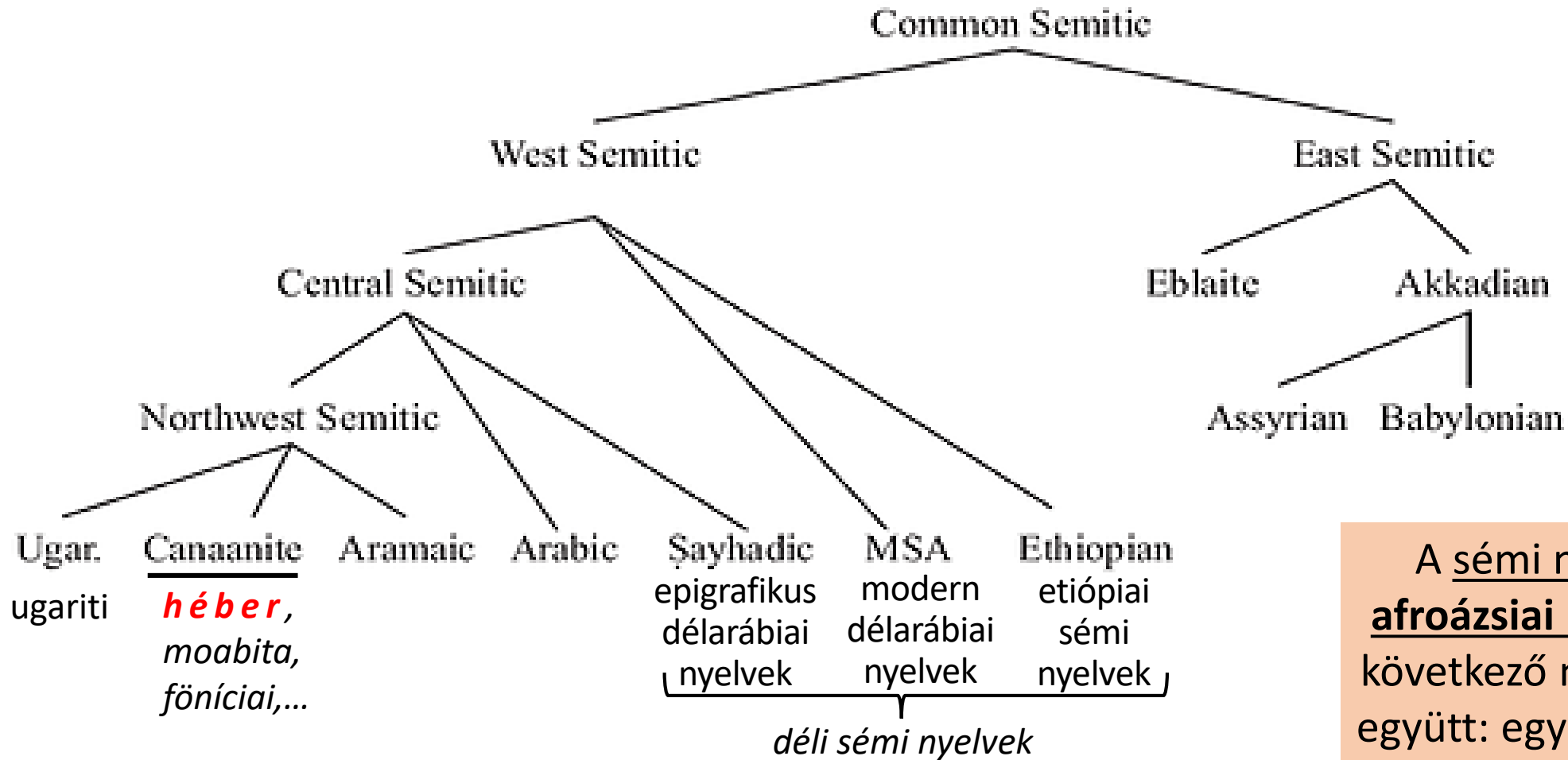
locative -t(-o/-e/-ö)-tt at

A szanszkrit esetrendszer

nominativus (alanyeset)
vocativus (megszólító eset)
accusativus (tárgyeset)
instrumentalis (eszközhat.)
dativus (részeset. eset)
ablativus (határozó eset)
genitivus (birtokos eset)
locativus (helyhat. eset)

		suhṛd (m)	vāc (f)	manas (n)
Singular	Nominative	suhṛt	vāk	manah
	Vocative	suhṛt	vāk	manah
	Accusative	suhṛdam	vācam	manah
	Instrumental	suhṛdā	vācā	manasā
	Dative	suhṛde	vāce	manase
	Ablative	suhṛdah	vācaḥ	manasaḥ
	Genitive	suhṛdah	vācaḥ	manasaḥ
Locative	suhṛdi	vāci	manasi	
Dual	Nom/Voc/Ac	suhṛdau	vācau	manasī
	Inst/Dat/Abl	suhṛdbhyām	vāgbhyām	manobhyām
	Gen/Loc	suhṛdoḥ	vācoḥ	manasoḥ
Plural	Nom/Voc	suhṛdah	vācaḥ	manāṃsi
	Accusative	suhṛdah	vācaḥ	manāṃsi
	Instrumental	suhṛdbhiḥ	vāgbhiḥ	manobhiḥ
	Dat/Abl	suhṛdbhyaḥ	vāgbhyaḥ	manobhyaḥ
	Genitive	suhṛdām	vācām	manasām
	Locative	suhṛtsu	vākṣu	manaḥsu

A héber a sémi nyelvek családjában

A sémi nyelvcsalád az afroázsiai phylum része, a következő nyelvcsaládokkal együtt: egyiptomi, berbero-líbiai, kúsita, omói és csádi.

Egyike a manapság elfogadott csoportosításoknak

Akkád (óbabiloni) esetrendszer

Nominativus: alanyeset

Accusativus: tárgyeset

Genitivus: birtokos eset

(*obliquus = acc + gen.*)

Sing.	<i>masc.</i>	<i>fem.</i>
Nom	šarrum	šarratum
Acc	šarram	šarratam
Gen	šarrim	šarratim

Dualis

Nom	šarrān	šarratān
Acc+Gen	šarrīn	šarratīn

Pluralis

Nom	šarrū	šarrātum
Acc+Gen	šarrī	šarrātīm

<u>Masc.:</u>		akkad. ¹	arab. ²	äth.	hebr.	syr.
Sing.	Nom.	-um	-u(n)	-∅	-∅	-∅
	Akk.	-am	-a(n)	-a	-∅	-∅
	Gen.	-im	-i(n)	-∅	-∅	-∅
Dual	Nom.	-ān	-āni	-ē	-ʾayim	
	Gen.-Akk.	-īn	-ayni	-ē	-ʾayim	
Plur.	Nom	-ū/-ānu	-ūna	-ān	-īm	-īn
	Gen.-Akk.	-ī/-āni	-īna	-ān	-īm	-īn

<u>Fem.:</u>						
Sing.	Nom.	-atum	-atu(n)	-at	-āh	-ā
	Akk.	-atam	-ata(n)	-ata	-āh	-ā
	Gen.	-atim	-ati(n)	-at	-āh	-ā
Dual	Nom.	-tān	-atāni		-tʾayim	
	Gen.-Akk.	-tīn	-atayni		-tʾayim	
Plur.	Nom	-ātum	-ātu(n)	-āt	-ōt	-ān
	Gen.-Akk.	-ātim	-āti(n)	-āt	-ōt	-ān

Reinhard Stempel,
*Abriss einer historischen
 Grammatik der semitischen
 Sprachen* (Peter Lang, 1999),
 p. 91. [[11.1.Ste.1.](#)]

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FORMA

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(obliquus = acc + gen.)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	-u-
Acc	-a-
Gen	-i-

Dualis

Nom	-ā-
Acc+Gen	-ay-

Pluralis

Nom	-ū
Acc+Gen	-ī

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FUNKCIÓ

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(obliquus = acc + gen.)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	-u-
Acc	-a-
Gen	-i-

Dualis	
Nom	-ā-
Acc+Gen	-ay-

Pluralis	
Nom	-ū
Acc+Gen	-ī

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

FUNKCIÓ

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete:

alany; állítmány névszói része...

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete:

tárgy; határozó (hely, irány, idő...).

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete:

birtokos; prepozíció után.

(obliquus = acc + gen.)

Tankönyvünk logikája:

Bár a (bibliai, rabbinikus, modern) héberben az esetek morfológiailag nem jelennek meg a főnéven, de a funkcióik léteznek.

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete:

alany; állítmány névszói része...

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete:

tárgy; határozó (hely, irány, idő...).

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete:

birtokos; prepozíció után.

(obliquus = acc + gen.)

(Kiegészítés)

Bár a (bibliai, rabbinikus, modern) héberben az esetek morfológiailag nem jelennek meg a főnéven, de a funkcióik léteznek.

TÉNYLEG nem jelennek meg?

- Az esetek megjelennek, ha nem is *-u-/-a-/-i-* esetrag formájában:
 - Határozott főnév *accusativusa*: אַתּ prepozíció.
 - Személyes névmások *accusativusa*: אֹתָהּ, אֹתוֹ stb. vagy tárgyi szuffixumok az igén.
 - Személyes névmások *genitivusa*: birtokos szuffixumok.

Valamint: feltételezések arra vonatkozóan, hogy egyes nyelvi jelenségek a bibliai héberben az egykori esetragok maradványai lennének, megváltozott funkcióval.

Ld. Joshua Blau, *Phonology and Morphology of Biblical Hebrew* (Eisenbrauns, 2010), pp. 266–270.

Lásd
követk.
órán

Szintaktikai eset, morfológiai eset

adott pozíció/funkció
adott szintaktikai esetet kíván

adott szó, szófaj, főnévi csoport
adott szintaktikai esetet milyen eszközzel fejez ki

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>	<i>accusativus</i>	<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>		
<i>hely[határozó]</i>	<i>genitivus</i>	<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>		
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

Szintaktikai eset, morfológiai eset

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>		<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[ielző]</i>		
...		<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

**A tankönyvünk logikája jobban megérthető,
ha élünk a nyelvi szintek különválasztásával.**

Arnold & Choi 2.1:

A nominativus

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

Szintaktikai eset, morfológiai eset

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragek (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>		<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei</i>
		<i>= ragozott előjárók</i>

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

Szintaktikai eset, morfológiai eset

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
alany		nulmorféma (∅)
állítmány főnévi része	nominativus	morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)
megszólitott		
topik / fókusz	accusativus	előjáró (pl. et)
tárgy		
hely[határozó]	genitivus	személyragok (pl. -o, -ah...)
birtokos[jelző]		
...	...	személyes névmások esetei = ragozott előjárók

A nominativust kifejező morfológiai eszközök:

- Főnév, melléknév: önmagában áll, morfológiai marker nélkül.
(Proto-sémi *-u > ∅ törlés kb. az i.e. 2. és 1. évezred fordulóján)

- Személyes névmás: önálló személyes névmásokkal
(... הוא, היא, אתה, את, אנכי \ אני...)

[valamint: személyragok az ige – nézőpont kérdése:
a személyes névmás megjelenési formája v. egyeztetés?]

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

A nominativus szintaktikai viselkedése:

- Egyeztetés állítmánnal?

Ha alany, van egyeztetés. Egyébként... *(ld. a következő diákat).*

- Szórendi helye?

(ld. a következő diákat, valamint a félév későbbi óráit).

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

Szintaktikai eset, morfológiai eset	
Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Morfológiai eszközök
alany	nulldorzéma (0)
állítmány főnévi része	morfológiai esetragok (pl. -u, -o, -i)
megszóltott	előjáró (pl. et)
topik / fókusz	
tárgy	
hely[határozó]	személyragok (pl. -o, -ah...)
birtokos[jelző]	
...	személyes névmások esetei = ragozott előjárók

A nominativus által használt szintaktikai pozíciók, szemantikai funkciók:

- 2.1.1 Alany (*subject*) (1)
- 2.1.2 Állítmány névszói része (*predicate nominative*, állítmányi nominativus) (1)
- 2.1.3 Vocativus („megszólító eset”) (2)
- 2.1.4 Nominativusi absolutus (*casus pendens*) (3)

Kiemelt főnév (főnévi szerkezet) + *témaisméltó névmás*

(1) Dávid a király. (2a) Dávid, király vagy. (2b) Dávid, te vagy a király. (3) Dávid, ő a király.

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

- 2.1.1 Alany (*subject*)

- Egyezik nemben, számban és személyben
(de határozottságban nem) az állítmánnyal.
- Alapszórend: VSO, tehát az ige / állítmány után.
- Néha a mondat elejére kerül.

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

- 2.1.2 Állítmány névszói része

(*predicate nominative*, állítmányi nominativus)

- Alapszórend: VSO, tehát a mondat elején.
- Néha a mondat későbbi részébe kerül (*identification*, ld. 5.1.1).
- Állítmány igei és névszói része közt nincs egyeztetés.
- Tankönyvünk szerint csak a főnév nominativusa tartozik ide (vö. 2.1.2 utolsó mondata), de a melléknév, stb. nominativusáról is lehetne ugyanígy beszélni (vö. pl. 2.5.2).

Te [egy] király vagy:

„te” és „vagy”: sg. 2, határozott

„[egy] király”: sg. 3, határozatlan

Lábjegyzet: néhány meglepő eset, amikor az ige és az állítmány névszói része nem egyezik számban vagy nemben:

- (1) *Álmomban két macska voltam.* (Karinthy Frigyes)
- (2) *The star attractions in the museum were the art.* ([link](#))
- (3) *The real draw of this restaurant is the desserts.* ([link](#))
- (4) דנה אינטרנשיונל הייתה פעם בן. ([link](#))

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

- 2.1.3 Vocativus („megszólító eset”)

„Szervetlenül” kapcsolódik a mondathoz, ezért:

- Nem egyezik az alannyal és az igei állítmánnyal („Ó, Dávid, te vagy a király!”)
- Szeret a mondat elejére vagy a mondat végére kerülni.
- Valamint: a héberben a *vocativus* általában határozott:

névelőt szokott kapni, ha kaphat (pl. המלך, de דוד). Vö. 2.6.2.

Példa: Jes. 42:18: הַקִּרְאִים שְׁמָעוּ וְהַעֲרִים הַבֵּיטוּ לְרֵאוֹת
Ti siketek, halljatok! Ti vakok, nézzetek föl, és lássatok! (RUF)

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

- 2.1.4 Nominativusi absolutus (casus pendens)

Kiemelt főnév (főnévi szerkezet) + *témaismétlő névmás*

„Szervetlenül” kapcsolódik a mondathoz, ezért:

- Kiemelve a mondat elé nominativusi esetben, majd
- a mondaton belül névmásként megismételve, a megfelelő formában és pozícióban.
- Mi a kiemelés oka? → Topik, fókusz, túl hosszú mondatrész, stb.

TÉMAISMÉTLŐ NÉVMÁS

Nominativusi absolutus (*casus pendens*) – példák

- Lev. 11:41 (túl hosszú + a témaismétlő névmás alappozícióban)

וְכָל-הַשָּׂרִיז הַשָּׂרִיז עַל-הָאָרֶץ יִשְׁקֹז הוּא

'És minden, a földön mászó csúszómászó – **az** utálatosság [tisztátalan]'

- Gen. 17:4 (egy birtokosjelző kiemelve topikként)

אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ

'Ami engem illet, íme a szövetség**em** veled.'

Van-e példa, ahol témaismétlő névmás = ragozott prepozíció?

- Gen. 3:12 (túl hosszú + a témaismétlő névmás is fókuszpozícióban)

הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הוּא נִתְּנָה לִי מִן-הָעֵץ

Topik és fókusz

(avagy a magyar nyelv szórendje nem is annyira szabad?)

A gyerek megette a kenyeret.

A kenyeret megette a gyerek.

A gyerek a kenyeret megette.

A kenyeret a gyerek megette.

Megette a gyerek a kenyeret.

Megette a kenyeret a gyerek.

A gyerek ette meg a kenyeret.

A kenyeret ette meg a gyerek.

A gyerek a kenyeret ette meg.

A kenyeret a gyerek ette meg.

** Ette meg a gyerek a kenyeret.*

** Ette meg a kenyeret a gyerek.*

Topik és fókusz

(avagy a magyar nyelv szórendje nem is annyira szabad!)

A gyerek a kenyeret ette meg, nem az almát.

** A gyerek a kenyeret ette meg, nem a felnőt.*

A gyerek a kenyeret ette meg, a felnőt pedig az almát.

? A gyerek a kenyeret ette meg, az almát pedig a felnőt.

** A kenyeret a gyerek ette meg, nem az almát.*

A kenyeret a gyerek ette meg, nem a felnőt.

A kenyeret a gyerek ette meg, az almát pedig a felnőt.

? A kenyeret a gyerek ette meg, a felnőt pedig az almát.

A magyar mondat szórendje:

1. topik (ha van),
2. fókusz (ha van),
3. többi mondatrész.

Ha nincs fókusz, az igekötő a fókusz helyére kerül.

Topik és fókuszs

- Alapjelentés:

$F(x,y) : 'x \text{ F-ezi } y\text{-t}'.$

A gyerek megette a kenyeret.

- Topik:

x -ről azt állítom, hogy $F(x,y)$.

amiről a mondat szól.

A gyerek — megette a kenyeret ***(a felnőtt pedig...)***.

kis szünet

y -ról azt állítom, hogy $F(x,y)$.

A kenyeret — a gyerek megette ***(az almát pedig...)***.

- Fókuszs:

X elemei közül csak x -re igaz, hogy $F(x,y)$.

*amire nézve igaz a mondat,
de más hasonlóra nem.*

A GYEREK ette meg a kenyeret ***(és nem a felnőtt)***.

*„írtó”
hangsúly*

Y elemei közül csak y -ra igaz, hogy $F(x,y)$.

A KENYERET ette meg a gyerek ***(és nem az almát)***.

Nominativusi absolutus (*casus pendens*) – példák

*BT véleménye: kellene egy anyanyelvi beszélő és egy hangfelvétel...
Én (2)-re szavazok...*

- Gen. 36:8

עֵשָׂו הוּא אֶדוֹם

Két elemzés, és így két jelentés is lehetséges: [Waltke & O'Connor 1990:131]

- (1) alany + pleonasztikus (redundáns) névmás ***mint kopula*** + állítmány

Jelentés: 'Ézsau Edom' = 'Esau is Edom'

- (2) topik + témaismétlő névmás ***mint alany*** + állítmány

Jelentés: 'Ézsau – Edom' = 'Ami Ézsaut illeti, ő Edom' =
'As for Esau, he is Edom'

Módosult (másodlagos) jelentésű mondatok:

topik, fókuss, de kérdés, felszólítás, óhajtás stb. is

- Alapjelentés → alapszórend
- Módosított jelentés → az adott nyelv
 - nem fejezi ki nyelvi eszközzel
 - hangtani eszközökkel (hangsúly, intonáció, szünet) fejezi ki
(pl. angol fókus, magyar kérdés; BH: *írásban fennmaradt nyelv esetén nem tudhatjuk!*)
 - extra morfémat használ
(pl. japán *wa* topikmarker; magyar *vajon*, francia *est-ce que* kérdőszócskák; magy. *bárcsak*)
 - speciális szerkezetet használ
(pl. ang. *cleft construction: it is X that...* fókus; *as for X,...* topik; *I wish* + perfect óhajtás)
 - módosított szórend (pl. magyar fókus; ang., ném. kérdés)

Héber alapszórend VSO, de módosulhat:

- Topikalizáció (vö. *A gyerek megette a kenyeret, a felnőtt pedig...*)

Gen. 3:15: **הוא** יִשׁוּפֶנֶה רֹאשׁ וְאַתָּה תִּשׁוּפְנוּ עֵקֶב

ő [az asszony utódja] a fejedet tapossa, és te [a kígyó] a sarkába marsz.

Gen. 13:12: **אֲבָרָם** יָשַׁב בְּאֶרֶץ-כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכְּפֹר

- Fókusz (vö. *A GYEREK ette meg a kenyeret, és nem a felnőtt.*)

Zsolt. 100:3: **הוא** עָשָׂנוּ וְלֹא (וְלוֹ) אֲנַחְנוּ

ő [Isten] alkotott minket, és az övéi vagyunk / és nem mi.

Jer. 1:11: מֶה-אַתָּה רֹאֶה יְרֵמְיָהוּ וְאַמֵּר מִקֵּל שְׂקָד אֲנִי רֹאֶה

Arnold & Choi 2.2–2.3

Szintaktikai eset, morfológiai eset

ISMÉTLÉS

adott pozíció/funkció
adott szintaktikai esetet kíván

adott szó, szófaj, főnévi csoport
adott szintaktikai esetet milyen eszközzel fejez ki

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>	<i>accusativus</i>	<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>		
<i>hely[határozó]</i>	<i>genitivus</i>	<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokosjelző</i>		
...		<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

**A tankönyvünk logikája jobban megérthető,
ha élünk a nyelvi szintek különválasztásával.**

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FORMA

ISMÉTLÉS

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(obliquus = acc + gen.)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	-u-
Acc	-a-
Gen	-i-

Dualis

Nom	-ā-
Acc+Gen	-ay-

Pluralis

Nom	-ū
Acc+Gen	-ī

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FUNKCIÓ

ISMÉTLÉS

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(obliquus = acc + gen.)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	<i>-u-</i>
Acc	<i>-a-</i>
Gen	<i>-i-</i>

Dualis	
Nom	<i>-ā-</i>
Acc+Gen	<i>-ay-</i>

Pluralis	
Nom	<i>-ū</i>
Acc+Gen	<i>-ī</i>

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FUNKCIÓ

ISMÉTLÉS

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete:

alany; állítmány névszói része...

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete:

tárgy; határozó (hely, irány, idő...).

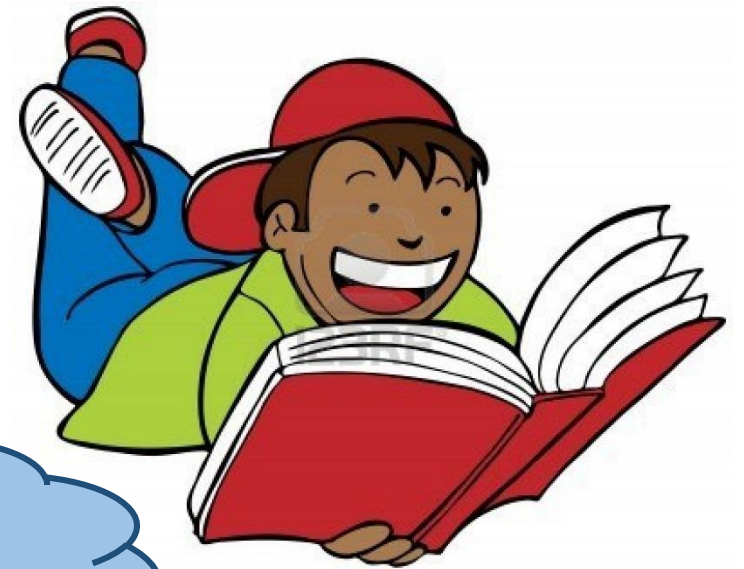
Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete:

birtokos; prepozíció után.

(obliquus = acc + gen.)

Mit jelent az, hogy igéhez/főnévhez kapcsolódó?

*Gondolom, maguk sem látták
korábban ez a képet, ezért nincs
rá külön nyelvi jelük. Mégis le
tudják írni saját szavaikkal:*

A fiú olvas.

A fiú könyvet olvas. A fiú fekvé olvas.

A fiú egy piros könyvet olvas fekvé.

Mit jelent az, hogy igéhez/főnévhez kapcsolódó?

- A világ komplexebb, mint ahány szó van. „Sokkal” komplexebb: új jelenségeket kell állandóan leírni. Nem létezhet mindenre külön nyelvi jel. Ezért:
- A nyelv kombinatorikus eszközökkel él:

Gondolom, maguk sem látták korábban ez a képet, ezért nincs rá külön nyelvi jelük. Mégis le tudják írni saját szavaikkal:

A fiú olvas.

A fiú könyvet olvas. A fiú fekvé olvas.

A fiú egy piros könyvet olvas fekvé.

Mit jelent az, hogy igéhez/főnévhez kapcsolódó?

- A világ komplexebb, mint ahány szó van. „Sokkal” komplexebb: új jelenségeket kell állandóan leírni. Nem létezhet mindenre külön nyelvi jel.

Ezért:

- A nyelv kombinatorikus eszközökkel él:

- Alany + állítmány
- Alany + állítmány + tárgy / határozó
- Főnév + jelző
- stb.

„valami” + ahhoz
kapcsolódó „valami”

*Gondolom, maguk sem látták
korábban ez a képet, ezért nincs
rá külön nyelvi jelük. Mégis le
tudják írni saját szavaikkal:*

A fiú olvas.

A fiú könyvet olvas. A fiú fekvé olvas.

A fiú egy piros könyvet olvas fekvé.

Mit jelent az, hogy igéhez/főnévhez kapcsolódó?

Fej (head) + módosító / bővítmény. Utóbbi lehet:

1. Kötelező vonzat (kötött bővítmény, *complement*)

- Főnevek: *teteje* **VMINEK**, *fia* **VKINEK**... (vö. [ház-, üveg-]tető, fiú)
- Igék: *ad* **VKINEK VMIT**, *dönt* **VMI MELLETT**... (vö. beszélget **vmi mellett**)
- Intranszítív (csak alany) vs. tranzitív (alany + tárgy) igék (vö. *havazik*, *esteledik*)

A fej nyitva hagy egy üres elemet, ahova bejön a vonzat, nélküle nem teljes a jelentés.

2. Opcionális módosító (adjunktum, *adjunct*)

- Főnevek: a legtöbb minőségjelző, mennyiségjelző, birtokos jelző.
- Igék: tipikusan helyhatározók, módhatározók, stb.

Kiegészíti a fej jelentését, de nélküle is teljes lehetne a jelentés.

- (1) Futok **a parkban**.
- (2) Lefutok **5 kilométert**.
- (3) Megyek / futok **VHOVA**.

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

Két főnév (névszó) kapcsolatának megjelenési formái nyelvenként változhatnak:

(Az angolban és a magyarban sem mindig ugyanaz, és a héberben is léteznek más lehetőségek a *status constructus*on kívül. Ld. pl. az értelmezőt jövő órán.)

	Magyar párhuzam	Angol párhuzam	Héber: <i>status constructus</i>
Birtokos szerkezet:	<i>a király háza</i>	<i>the house of the king</i> <i>the king's house</i>	בית המלך
Szóösszetétel:	<i>vasrúd</i>	<i>iron rod</i>	שבט ברזל
Egyéb jelzős szerkezetek:	<i>szent hegy</i> <i>hét nap</i>	<i>holy mountain</i> <i>seven days</i>	הר קדש[ו] שבעת ימים
Körülírás:	<i>tűz által égetett</i>	<i>burned of/with fire</i>	שרפת אש

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

A genitivus kifejezése, megjelenési formája:

- Főnév: önmagában áll, morfológiai marker nélkül.
(Proto-sémi *-i > ∅ törlés kb. az i.e. 2. és 1. évezred fordulóján)

Nomen rectum, amely előtt áll egy *nomen regens* (*status constr.*-ban).

- Személyes névmás: birtokos szuffixum a *nomen regensen* (ן-, ם-, ך-,...).

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

Két főnév, ha találkozik:

nomen regens *nomen rectum*
(*status constructus*-ban) (*status absolutus*-ban)

valamilyen szerepet betölt a mondatban:

a *nomen regens*-et módosítja:

a mondatbeli
funkciónak
megfelelő
esetet kap

- alany
- állítmány
- tárgy
- ...

- birtokosa, tulajdonosa
- jelzője
- vonzata
- ...

genitivusi
esetet kap

A könyv~~ő~~ Jánosnak piros. Ez a könyv~~ő~~ Jánosnak. Látom a könyvét J-nak.
A könyvében Jánosnak szép képek vannak. ...

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

Két főnév, ha találkozik, például:

- Birtoklás, tulajdonlás: „könyve Jánosnak”, „háza Jánosnak”
„rabszolgája Jánosnak”?
- Elidegeníthetetlen viszony: „keze Jánosnak”, „apja Jánosnak”
- Rész-egész viszony: „keze Jánosnak”, „ajtaja a háznak”, „teteje a háznak”
- Kötelező vonzat: „teteje/széle valaminek”, „tulajdonosa valaminek”, „apja valakinek”
- Vonzat cselekvéshez, történéshez köthető főnév esetén:
 - Alany: „tánca Jánosnak” ← *János táncol*
 - Tárgy: „etetése az állatoknak” ← *valaki eteti az állatokat*

ami az igének alanya, tárgya, határozója..., abból birtokos jelző lesz a főnevesítés után.

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

A constructus-os szerkezet kifejezhet:

- Possessive: birtoklás
- Relationship: családi-társadalmi viszony
- Gen. subjectivus: alanyi genitivus (1)
- Gen. objectivus: tárgyi genitivus (2)
- Attributive: jelzői használat (gen. qualitatis)
- Specifikáció: tekintethatározói genitivus
- Cause: okhatározói genitivus
- Purpose: célhatározói genitivus
- Means: eszközhatározói genitivus
- Material: anyagnév
- Measure: mennyiség
- Explicative: „magyarázó” (tulajdonnevek)
- Superlative: felsőfok

(1) Az oroszlán simogatása veszélyes.

(2) Az oroszlán simogatása veszélyes.

(1) שְׂמֵרֵי *inf. constr. + főnévi birtokos szuffixum*

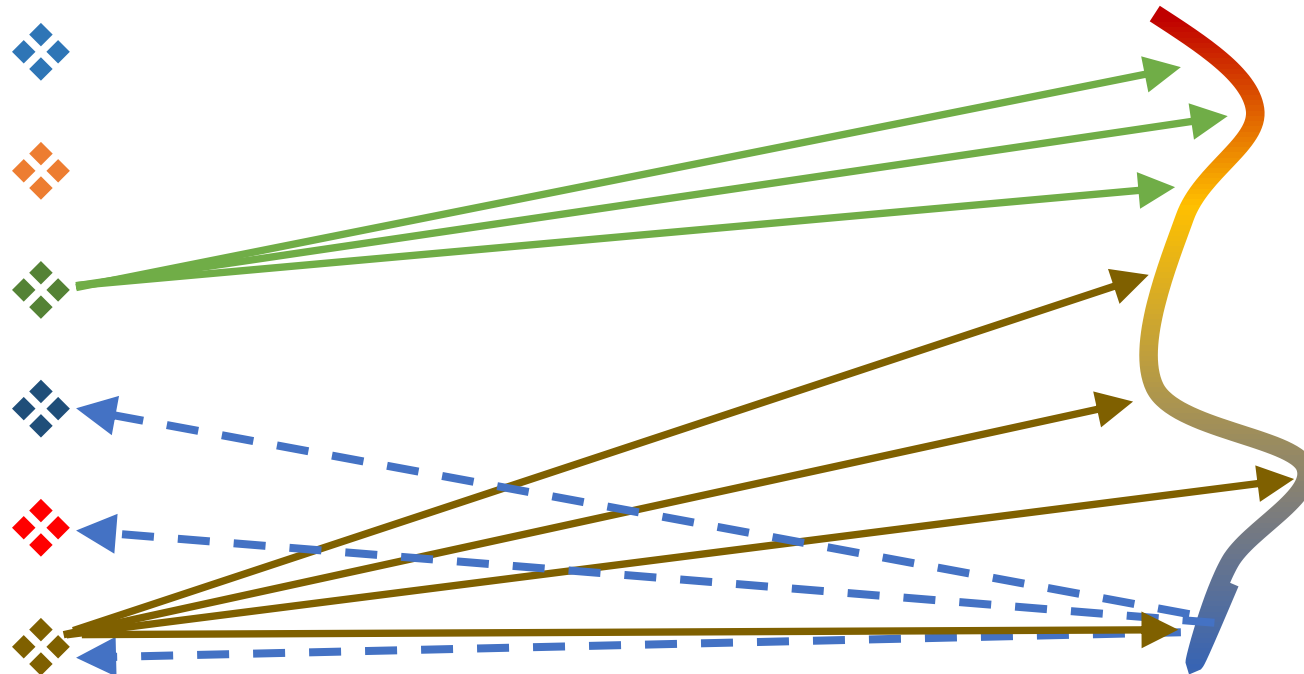
(2) שְׂמֵרֵנִי *inf. constr. + igei tárgyi szuffixum*

Sok funkcióban héber constr. szerk. = magyar szóösszetétel.

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika) (ismétlés)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetnek ki?

A birtokviszony kifejezése a bibliai héberben

- Constructus-os szerkezet: a birtokviszony kifejezésének eszköze

- לְ (Vö.: a dativus és a genitivus „közelsége” sok nyelvben, pl. a magyarban.)

הַנָּה רָאִיתִי בֶן לְיִשַׁי בֵּית הַלְּחֵמִי (1Sám. 16:18)

„...íme, láttam a bettlehemi Jisáj fiát/a fiát a bettlehemi Jisájnak...”

- Kései Bibliai Héber (LBH): הַנָּה מִטְּתוֹ שֶׁל־סָלֹמֹה (Énekek Éneke 3:7)

„Íme Salamon ágya / az ágy, amely Salamoné...”

Klasszikus BH *ašer* + *le...* > kései BH *še...* + *le...*

grammatikalizálódás:
gyakran előforduló kombináció
grammatikai szerkezetként rögzül.

> rabbinikus (misnai) héber korban önálló *šel*:

határozott birtokos:
še+la > *šel+ha*

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

Arnold & Choi 2.3: *accusativus*

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

EMLÉKEZNEK:

Feltételezett
proto-sémi
esetrendszer

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(*obliquus* = *acc* + *gen.*)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	-u-
Acc	-a-
Gen	-i-

Dualis

Nom	-ā-
Acc+Gen	-ay-

Pluralis

Nom	-ū
Acc+Gen	-ī

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

adott pozíció/funkció
adott szintaktikai esetet kíván

adott szó, szófaj, főnévi csoport
adott szintaktikai esetet milyen eszközzel fejez ki

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (\emptyset)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>	<i>accusativus</i>	<i>előljáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>		
<i>hely[határozó]</i>	<i>genitivus</i>	<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>		
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előljárók</i>

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>		<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>	<i>accusativus</i>	<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>		
<i>hely[határozó]</i>	<i>genitivus</i>	<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>		
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

Az accusativus kifejezése:

- Névszók: önmagában áll, morfológiai marker nélkül.
(Proto-sémi *-a > ∅ törlődik kb. az i.e. 2. és 1. évezred fordulóján)
Határozott főnév előtt *et* (אֵת) prepozíció.
- Személyes névmás: tárgyi szuffixumok az igén (...ן-, -ה, -ו-)
vagy személyes névmások accusativusa (...אוֹתָהּ, אוֹתוֹ)

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma</i> (\emptyset)
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok</i> (pl. -u, -a, -i)
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókus</i>		<i>előjáró</i> (pl. et)
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok</i> (pl. -o, -ah...)
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei</i> = <i>ragozott előjárók</i>

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

• 2.3.1 Tárgy (*object*)

- Iránytárgy (*affected*): *az igével kifejezett cselekvés a már létező tárgyra „irányul”.*
- Eredménytárgy (*effected*): *az ige / cselekvés eredményeképp jön létre a tárgy.*
- Belső tárgy (*internal*): *a tárgy redundáns, fogalmilag az ige része („biblikus stílus”).*
- (Fakultatív) bővítmény: *intranszitiv ige tárgyat kapva új, tranzitiv jelentéssel bővül.*
- Kettős tárgy: *bár szemantikailag kifejezhetnek mást is, mint a hagyományos tárgy, de morfológiai-szintaktikai szempontból mindkét vonzat accusativus/tárgy.*

• 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

„Bizonyíték” arra, hogy valami héberben tárgy/acc. esetben áll: תא prepozíció, ha határozott!

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

Megjegyzés: a magyar nyelvészetben kettős tárgy: *Láttam elmenni a vonatot.*

• 2.3.1 Tárgy (*object*)

- Kettős tárgy: *bár szemantikailag kifejezhetnek mást is, mint a hagyományos tárgy, de morfológiai-szintaktikai szempontból mindkét vonzat accusativus/tárgy.*

Ha az igének (legalább) három vonzata van, az **alany** mellett **B** és **C**:

magyarul mindig három különböző eset, de angolul és héberül lehet kétszer accusativus!

*(De legalábbis valami hasonló: ugyanis nem **אל-את בית-אל** van!)*

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת-שֵׁם הַמָּקוֹם (...) בֵּית-אֵל (Gen. 35:15)

And *Jacob* called *the [name of the] place* (...) *Beit-El*. És *Jákob* *a hely [nevé]t* elnevezte *Bétélnek*.

(1) Műveltetés: *valaki* *valakivel* *valamit* *csináltat.*

(2) Egyéb esetek, például: *valaki* *valamit* *valamilyenné* *tesz.*

Ajándékozok *neki egy könyvet.*
Megajándékozom *őt egy könyvvel.* } magyarul is lehet mindkét vonzat tárgy!

valaki *valakinek* *valamit* *ad / tanít.*

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

• 2.3.1 Tárgy (*object*)

- Iránytárgy (*affected*): *az igével kifejezett cselekvés a már létező tárgyra „irányul”.*
- Eredménytárgy (*effected*): *az ige / cselekvés eredményeképp jön létre a tárgy.*
- Belső tárgy (*internal*): *a tárgy redundáns, fogalmilag az ige része („biblikus stílus”).*
- (Fakultatív) bővítmény: *intranszitiv ige tárgyat kapva új, tranzitiv jelentéssel bővül.*
- Kettős tárgy: *bár szemantikailag kifejezhetnek mást is, mint a hagyományos tárgy, de morfológiai-szintaktikai szempontból mindkét vonzat accusativus/tárgy.*

• 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

„Bizonyíték” arra, hogy valami héberben tárgy/acc. esetben áll: תא prepozíció, ha határozott?

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בַּיֵּת פְּרָעָה ... és elvitték a nőt [Sárát] a fáraó házába. (Gen. 12:15)

- 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

Diakrón [történeti] nyelvészeti szempontból:

- Más sémi nyelvekben megfigyelhető, és ezért feltételezhető, hogy létezett a proto-sémitől a proto-héberig is: –a– accusativus kifejezhetett határozót is.
- A bibliai héber utáni korban ez a jelenség megszűnt: egyes alakok határozószóként *grammatikalizálódtak* (pl. הַיּוֹם 'ma'), egyébként kötelező kitenni az előljárókat.
- Bibliai H: valószínűleg átmeneti kor, *már* nincs esetrag, *még* nem kötelező az előljáró.

Szinkrón [leíró] nyelvészeti szempontból:

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בַּיִת פְּרָעָה ... és elvitték a nőt [Sárát] a fáraó házába. (Gen. 12:15)

- 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

Diakrón [történeti] nyelvészeti szempont:

- ...

*Diakrón nyelvészet: a nyelvi jelenségek időbeli változása.
Szinkrón nyelvészet: pillanatfelvétel a nyelvi rendszerről.*

Szinkrón [leíró] nyelvészeti szempontból:

egy negyedik szintaktikai esetről lenne szó, nem *accusativusról*: „*határozói eset*”?

- Főnév: előjáró nélkül is kifejezhet határozói jelentést.
- Határozott főnév **nem** kap את prepozíciót.
- Névmás: ragozott előjáró (pl. ...בה, בו) v. határozószó (pl. שם), nem acc. (... ,אותה, אותו).

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

- 2.3.1 Tárgy (*object*)
- 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

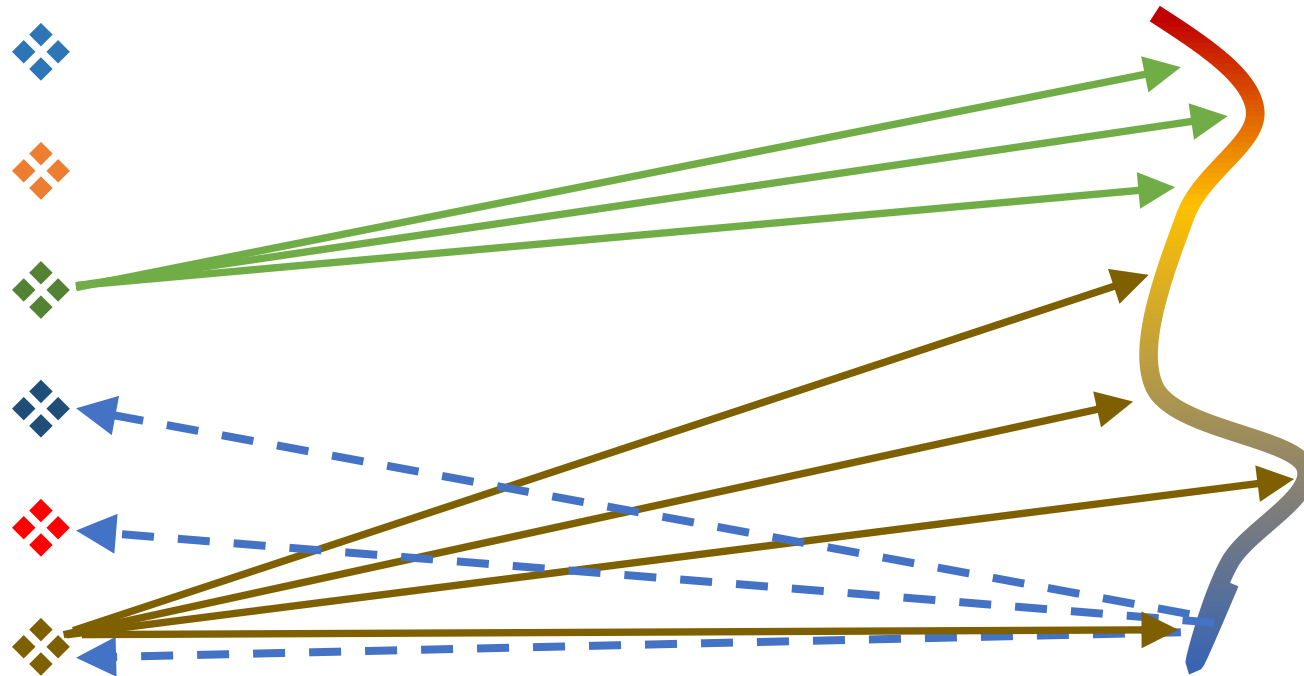
„Bizonyíték” arra, hogy valami héberben tárgy/acc. esetben áll: ׀ prepozíció, ha határozott?

Az esetrendszerrel rendelkező sémi nyelvekben az *accusativus* (-a- szuffixum a főnév végén) valóban sok esetben használatos határozói funkciókban. Azonban a tankönyvi példák nagy részénél hiányzik az ׀ prepozíció a határozott főnév előtt. (Bár a határozott tárgyat jelző előjáró lehet fakultatív, ezekben az esetekben gyakran tilos az ׀.) Tehát itt a főnév mégsem tárgyesetben áll? Lehetséges válaszok: (1a) Vagy egy újabb, negyedik eset, (1b) vagy az accusativus egy alfaja szerepel ezekben a példákban, amely nem használja a határozott tárgyi előjárót. (2) Nem főnevekről van szó, hanem (főnévi eredetű, de grammatikalizálódott) határozószókról.

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika) (ismétlés)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

*Eddig: az accusativushoz, mint formához, milyen jelentések tartoznak?
Most fordítsuk meg az irányt: mi fejezheti ki a tárgyat, mint funkciót?*

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetnek ki?

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma</i> (\emptyset)
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok</i> (pl. -u, -a, -i)
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>		<i>előjáró</i> (pl. et)
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok</i> (pl. -o, -ah...)
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei</i> = <i>ragozott előjárók</i>

Tárgy, ami nem accusativus?

A kötelező vonzatok nyelvenként változnak!

- Arnold & Choi (2003: 13):

[Más esetekben] „*the accusative will appear as the object of a prepositional phrase, since some Hebrew verbs mark objects with specific prepositions.*”

- Angolul prepozíciónak „tárgya” van.
- Két lehetséges értelmezés:
 1. Tárgy = minden (kötelező) vonzat??
 2. Akaratlanul hibás gondolatmenet:
angolul accusativus →
szemantikailag tárgy →
„a héber vonzattal fejezi ki a tárgyat”

<i>segít vki-<u>nek</u></i>	<i>help someone</i>	עזר ל...
<i>ragaszkodik v-<u>hez</u></i>	<i>cling to s.o.</i>	דבק ב...
<i>kettéoszt</i>	<i>prevail</i> <i>uralkodik vki-<u>n</u></i>	בקע ב...
<i>harcol vki <u>ellen</u></i>	<i>fight someone</i>	נלחם ב...
...

Excursus:

-a directivus (he locativus)

Excursus: *-a directivus (he locativus)*

- Felvetés: a *directivus (locativus, terminativus)* *-a* szuffixuma eredetileg az accusativus végződése lett volna. A hagyományos esetrendszerrel rendelkező sémi nyelvekben az accusativus valóban kifejezhet hely- és irányhatározót is.

- Javasolt narratíva („tézis”):

1. Az *-a* szuffixum később kopott le, mint az *-u* és *-i* szuffixumok.
2. Egyes számban nom. és gen. \emptyset kontraszt acc. *-a*-val. De többes számban nom. áll szemben acc. és gen. (obliquus) esetekkel. → Redukált, nem stabil esetrendszer.
3. Ezért az accusativus is megszűnik (*-a* > \emptyset). Megszűnik az esetrendszer. Azonban...
4. ... egyes (irányhatározói) funkciók jelölése továbbra is *-a* szuffixummal.

1. [a] kevésbé jelölt mgh.
2. Gen.-t jelöli a pozíció.
3. Nom. $u > \emptyset$ (vö. magyar).
Vö. prefix-ragozások; geez.

Az *-a* rag jelentésmódosulása: *accusativus* > *locativus*.

Immár önálló (bár nem teljesen produktív) *nyelvtani kategória, nem pedig főnévragozás.*

Excursus: *-a directivus (he locativus)*

- Ellenvetés: az ugariti nyelvben a három „fő” eset mellett van még két „kisebb” (ritka) határozói eset is: *locativus* és *terminativus*. Utóbbi funkciója hasonlít a héber *-a directivus*éra, írásmódja pedig *-h*. Ejtése? (Nem tudjuk. Lehetett *-ah*?)
A héber *-a directivus* az ugariti *-h terminativus*-szal függ össze, nem az acc.-szal?

Azonban az ugaritiban ejtették a [h]-t, a héberben a ך csak mater lectionis!

- Javasolt narratíva („antitézis”):
 1. Proto-ÉN-i sémiben *locativus* *-ah. (Esetleg acc. -a + határozói -h.) Ugar.-ban: -ah.
 - 2a. Proto-héberben *-ah > -a lekopás (vö. *mapiq-hé*-t nem ejtik modern héberben). Véletlen, hogy pont ך mint *mater lectionis* jelenik meg később a héber írásban.
 - 2b. A héber írásban itt a ך eredetileg nem *mater lectionis* volt, hanem mássalhangzót jelölt. Később lekopott: *-ah > -a, ezért a maszoréták már nem jelölték *mapiq*kal.

Excursus: *-a directivus (he locativus)*

- Közbevetés: Más lehetőségeket is figyelembe kell venni. A nyelvtörténeti folyamatok gyakran komplexebbek.

A funkció eredete az ugariti-szerű -h locativus, a forma eredete a proto-sémi-szerű -a accusativus?

- Javasolt narratíva („szintézis”):
 1. Eredeti proto-héberben *-u/-a/-i háromosztatú esetrendszer is, *locativus* *-h is (az ugariti nyelvhez hasonlóan, ha nem is szükségszerűen pontosan ugyanúgy).
 2. Proto-héberben lekopnak a magánhangzó-végződés, eltűnik az esetrendszer. A *locativus* *-h (forma és funkció) megmarad, de forma hasonló a Sg3f raghoz.
 3. Egyes szomszédos sémi nyelvekben (például *óészakarab*) megmarad az eredeti esetrendszer. Vagy eltűnőfélben van, de az *accusativus* (forma és alak) még létezik.
 4. A proto-héber lecseréli a *locativus* -h ragját (pl. a Sg3 fem. miatt?) a szomszédos sémi nyelv(ek)ből átvett, ott határozói szerepet is betöltő *accusativusi* -a ragra.

Az accusativustól az igék felé:

átvezetés

Mondatrészek: **alany**, **tárgy**, **eszközhatározó**...

(1) A **férfi** összetörte a **vázát** a **kalapáccsal**.

(2) A **férfi** összetörte a **vázát**.

(3) A **kalapács** összetörte a **vázát**.

(4) A **váza** összetört.

(5) A **szél** összetörte a **vázát**.

(6) # A **kalapács** összetörte a **vázát** a **férfival**.

Tematikus szerepek: ágens, páciens, eszköz...

(1) A férfi összetörte a vázát a kalapáccsal.

(2) A férfi összetörte a vázát.

(3) A kalapács összetörte a vázát.

(4) A váza összetört.

(5) A szél összetörte a vázát.

(6) # A kalapács összetörte a vázát a férfival.

Szintaxis (mondattan)

Mondatrészek

Az állítmánynak/igének van

- alanya
- tárgya
- eszközhatározója
- helyhatározója
- időhatározója
- ...

Szemantika (jelentéstan)¹

Tematikus szerepek

A cselekvésnek van

- ágense („logikai alany”)
- páciense („logikai tárgy”)
- eszköze
- helye
- ideje
- ...

Melyik tematikus szerepet milyen mondatrészszel lehet/kell kifejezni?

¹. Pontosabban, szemantikai jelenség a szintaxison, mint a nyelvészet egyik területén belül. A szemantika, mint a nyelvészet önálló területe, elsősorban más kérdésekkel foglalkozik.

Tematikus szerepek

(Forrás: Kiefer F. (szerk): *Strukturális Magyar Nyelvtan 1. Mondattan*, Akadémiai Kiadó, 1992, p. 902.)

- Ágens: cselekvő
- Experiens: pszichikai folyamat átélője
- Instrumentum: a cselekvés eszköze
- Jellemzett: tulajdonság, állapot hordozója
- Patiens: hatás, változás elszenvedője
- Természeti erő: önmagától, de önmaga által kontrollálhatatlan módon „működő” szereplő
- Lokális: hely
- Eredmény: záró állapot
- Irány: mozgás végpontja stb. stb.

Egy- és többargumentumú igék

- Intranszítív igék: egy argumentum (**S**).

Pl. **VMI** kinyílik

- Transzítív igék: két argumentum (**A** és **P**).

Pl. **VKI** kinyit **VMIT**

- Ditranszítív igék: három argumentum

- További esetek:

- Nullaargumentumú igék:

	Nominativ nyelvek	Ergativ nyelvek
S	<i>nominativus</i>	<i>absolutus</i>
A P	<i>nominativus</i> <i>accusativus</i>	<i>ergativus</i> <i>absolutus</i>

Nominativusnak nevezzük azt az esetet, amelyet a nom-acc nyelvek intranszítív igéinek a vonzata és transzítív igéinek ágense használ. Accusativusnak stb.

pl. *ad* VKINEK VMIT

pl. *dönt* VMI *mellett*

pl. *havazik, esteledik...*

A morfológiáról

(szintén bevezetés az igékhez)

Morfológiai folyamatok

- **Produktivitás:** (majdnem) bármely szóra, pl. új szavakra alkalmazható
 - Produktív: magyar denominatív igeképzés *-l* és *-z* képzőkkel
 - Nem produktív: magyar *-mány, -oda/-öde* képzők

Az inflexiós morfológia (szinte) teljesen produktív, a derivációs morfológia széles spektrumon mozoghat.
- Héber igeörzsek: produktívan tehető-e át egy gyök egy másik törzsbe?
- **Szemantikai transzparencia:** jelentés megjósolható az összetevőkből
 - *franciakulcs vs. francia kulcs*

Az inflexiós morfológia teljesen transzparens, a derivációs morfológia széles spektrumon mozoghat.
- Héber igeörzsek: attól függ, hogy határozzuk meg egy-egy törzs jelentését.
- Ami (egyáltalán) nem transzparens, az önálló **lexikai elem**.

Mi az, hogy „igetörzs”?

Avagy: a különböző szótárak eltérő logikája mögött mi húzódik meg?

- Bibliai héber nyelvtanírási hagyomány: *igék gyökök szerint rendezve*
 - Kiindulás: gyök => alapjelentés
 - Gyök + törzs => gyök jelentése + az **igetörzs jelentései** közül valamelyik
 - Adott gyök különböző törzsekbe helyezve: mintha igéből igét képeznénk
 - *Probléma*: az egyes törzsek jelentését nehéz szisztematikusan leírni.

*A jövő heti
óra célja!*

- Modern héber nyelvtanírási hagyomány: *igék tövek szerint rendezve*
 - Kiindulás: tő => alapjelentés
 - Tő = gyök + törzs
 - Törzsek, szinte mint igeragozási paradigmák? (v.ö. latin, francia, olasz, orosz...)
 - Adott gyök különböző törzsekben: vagy van szemantikai kapcsolat, vagy nincs.
 - *Probléma*: általában több kapcsolat, mintha alternatív paradigmák lennének.

Házi feladat

Következő órára: olvasandó + házi feladat

1. Utóolvasás: 2.2 szakasz. Előolvasás: 2.4–2.7 szakaszok.
2. Névmások, névelő, számnevek: az elsőéves tananyag átisméltése.
3. *Eddig fel nem dolgozott 10 bibliai versből* *az előző házi feladat megfordítása*
 - Besorolni a főneveket az Arnold & Choi 2.1-2.2 szerinti kategóriákba („begyakorlás”).
 - Kivéve *accusativus*okat (tárgy, határozó).
Amúgy van olyan főnév, amelyik egyikbe se / többbe is besorolható?
 - Igyekezzen a *constructus*-os szerkezet minél több típusára példát keresni.

Papíron leadva.

Határidő: **hétfő** dél (12:00).

Ismétlés következő órára
és házi feladat

Ismétlés következő órára

Az elsőéves anyagból

- Melléknevek és névmások
- Főnevek és elöljárók ragozása

Következő órára: olvasandó + házi feladat

- Utóolvasás:
 - Korábbiak
 - Prezentáció 2.
 - Előzetes 2. (nem kell a feladatot megoldani, de gondolkodjanak el rajta).
 - Jegyzet 2.

- Előolvasás és feladat:
 - Kérdés az eddigiekkel kapcsolatban?
 - Előzetes tananyag és feladat 3.

Viszlát jövő szerdán!